

Попадич Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

Мордяк Ярина Мирославівна

магістр спеціальності «Педагогіка вищої школи»

кафедра педагогіки та психології

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В НАУКОВИХ ПІДХОДАХ

У статті досліджено проблему розвитку професійної компетентності майбутнього керівника навчального закладу в наукових підходах; проведено аналіз понять керівник навчального закладу, компетентність, професійна компетентність та ін.; запропоновано визначення поняття «професійна компетентність майбутнього керівника навчального закладу»; розглянуто наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених професійної компетентності керівника навчального закладу у сучасній системі освіти; проаналізовано зміст окремих моделей управлінської компетентності керівника навчального закладу.

Ключові слова: педагог, керівник навчального закладу, компетентність, професійна компетентність, сучасна система освіти.

Вступ. В умовах орієнтації освіти на професійно-особистісний розвиток суб'єктів педагогічних систем найбільш затребуваними в освітньому закладі є фахівці, які здатні досліджувати навчально-виховний процес, планувати стратегії й тактики розвитку освітнього закладу та шляхи особистісно-професійного розвитку вихованців, ухвалювати самостійні рішення, здійснювати корегувальну і контрольну-оцінюючу діяльність. Підвищення фахової компетентності керівників навчальних закладів відбувається в системі післядипломної педагогічної освіти. Післядипломна освіта функціонує відповідно до Конституції України, Закону України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про загальну середню освіту» Державної національної програми «Освіта: Україна XXI століття», Національної доктрини розвитку освіти в XXI сторіччі та інших нормативно-правових актів, що забезпечують прогностичну та законодавчо-правову базу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Сучасний керівник навчального закладу повинен мати такі якості особистості, як готовність до безперервного розвитку, креативність, здібність до взаємодії, мобільність, аналітичні, прогностичні та інші здібності. Вказані особливості фахівця та якості особистості формуються, зокрема, у магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи», оскільки випускники вказаної спеціальності підготовлені до роботи, у тому числі, за таким видом професійної діяльності, як організаційно-управлінська (менеджер системи педагогічної освіти). Саме тому ми досліджуємо проблему розвитку професійної компетентності майбутнього керівника навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що розвитку професійної компетентності керівника навчального закладу присвячені праці Б.Ананьєва, В.Афанасенка, В.Барка, М.Боришевського, Л.Васильченка, Л.Даниленко, В.Дружиніна, Г.Сельникової, В.Зелюк, Л.Карамушки, М.Корнієнка, Н.Коломінського, Н.Лейтеса, С.Максименка, О.Мармази, В.Маслова, Є.Потапчука, Дж.Равена, О.Сафіна, Т.Скрипаченка,

© Попадич О.О., Мордяк Я.М.

Т.Сорочан, Б.Теплової, А.Філіппова та ін.

Метою статті є дослідження проблеми розвитку професійної компетентності майбутнього керівника навчального закладу у наукових підходах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні вимоги до керівника навчального закладу сформульовані в Законі України «Про загальну середню освіту»: «Посаду керівника загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форм власності може займати особа, яка є громадянином України, має вищу педагогічну освіту на рівні спеціаліста або магістра, стаж педагогічної роботи не менше трьох років, успішно пройшла атестацію керівних кадрів освіти у порядку, встановленому Міністерством освіти і науки України» (ст. 24, п. 2) [5, с.60].

За даними відкритої мережевої енциклопедії «Вікіпедія», «компетентний» – це «той, хто володіє компетенцією – низкою повноважень певного закладу, особи або колом справ, питань, що підпорядковані чимось веденню». «Competent» (франц.) – компетентний, правомірний. «Competens» (лат.) – відповідний, здатний. «Competence» (англ.) – здатність [4].

У Національній доктрині розвитку освіти (затвердженій Указом Президента України від 17 квітня 2002 року, №347/2002) компетентність тлумачиться як «система теоретико-методологічних, нормативних положень, спеціальних наукових знань, організаційно-методичних, технологічних умінь, які об'єктивно необхідні особистості для виконання посадово-функціональних обов'язків, відповідних моральних і психологічних якостей» [12].

«Професіоналізм – це інтегративна якість особистості, яка характеризує ставлення людини до обраної професії, створює систему стійкого домінування певних мотивів, визначає особливості поведінки та дій, забезпечує визначений рівень й успішність професійної діяльності» [14].

«Професійна компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі сукупність знань, умінь, навичок, досвіду і особистісних якос-

тей, які обумовлюють готовність і здатність особистості діяти у складній ситуації та вирішувати професійні завдання з високим ступенем невизначеності; здатність до досягнення більш якісного результату праці, ставлення до професії як до цінності» [9, с.157].

Аналізуючи сучасний стан менеджменту професійної діяльності керівних кадрів, Л.Троєльнікова констатує, що концептуальна модель керівника має визначатися трьома взаємопов'язаними компонентами. Перший орієнтований на ефективний розвиток професіоналізму особистості, другий – на розвиток професіоналізму діяльності, третій – професіоналізму самовдосконалення [13].

У структурі системи професійних компетенцій керівника вищого навчального закладу В.Зелюк виділив два основні блоки: базові компетенції та функціонально-посадові компетенції. Компетенції кожного з блоків взаємообумовлені та взаємно доповнюють одна одну. До базових компетенцій автор відносить загальнокультурну, громадянську, інформаційно-комунікативну та соціально-психологічну. До функціонально-посадових – адміністративно-управлінську, нормативно-правову, дослідницьку, підприємницьку та презентаційну [6, с.7].

Грунтовний аналіз становлення поняття управління навчальним процесом проведено Т.Сорочан [11, с.127]. Найбільш значущими функціями управління нею визначено науково-теоретичну та контрольну-оцінювальну. Науково-теоретична реалізується за допомогою формування в педагогічного колективу методологічної, нормативно-законодавчої та загальнотеоретичної обізнаності. Друга функція забезпечує регулювання та оцінювання педагогічної діяльності в процесі управління.

У зарубіжних дослідженнях термін «компетентність» пов'язується з певними навичками діяльності, передусім – професійної. У європейській науці склалися й більш широке тлумачення компетентностей. Так, на думку експертів з освіти Ради Європи, компетентності передбачають: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок тощо. Під компетентністю майбутнього фахівця зарубіжні вчені розуміють відповідно структуровані (організовані) сукупності знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються в процесі навчання.

Доцільним щодо природи компетентності є вчення Дж.Равена [10, с.187], який стверджує, що: компоненти компетентності будуть розвиватися й проявлятися лише у процесі цікавої для людини діяльності; ефективна діяльність як результат декількох факторів значно більше залежить від цілої низки незалежних, взаємопов'язаних компетентностей, які охоплюють широкий спектр ситуацій у процесі руху до мети, ніж від рівня окремої компетентності або здібності, що проявляється в конкретному випадку; конкретна ситуація, у якій опиняється індивід, безпосередньо впливає на формування в нього цінностей та на можливість розвитку та оволодіння новими компетентностями.

На основі змісту управлінських функцій директора школи В.Маслов розробив модель професійної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу і виділив такі її функції: інформа-

ційна функція управління; прогнозування та моделювання управління; управлінське рішення; організаційно регулятивна функція управління; оціночно-коригуюча функція [8, с.96].

Аналізуючи підходи до визначення критеріїв професійної компетентності керівника навчального закладу, запропоновані Г.Сельниковою, простежуємо розгляд науковцем змісту даного об'єкта вивчення з точки зору створення нормативної моделі його оцінювання [3].

Зміст моделі управлінської компетентності керівника навчального закладу, розроблений О.Мармазою, виражається на основі аналізу його цільових функцій-завдань, виокремлення теоретичних (тенденцій, закономірностей, законів, принципів), які необхідні для наукового управління. До змісту моделі компетентності входять функції процесу керівництва, що базується на етапах (функціях) універсального управлінського циклу (прийняття рішення, організація й регулювання, оцінка результатів та корекція), але з урахуванням специфіки діяльності навчального закладу і його підрозділів [7, с.178].

Можливым удосконалення управління сучасною школою Л.Даниленко вважає модернізацію таких функцій керівника: прогностичної, консультативної, представницької, менеджерської та політико-дипломатичної [2, с.49].

Спираючись на оціночні та інтегративні характеристики, ми формуємо визначення, яке використовується у нашому дослідженні: професійна компетентність майбутнього керівника навчального закладу – це сукупність знань і умінь, необхідних для виконання конкретних функцій, що відображають основні напрями, види і форми управлінської діяльності й в цілому складають базову основу моделі посадової компетентності; це складне інтегративно-динамічне особистісне утворення, що складається з ієрархічно взаємопов'язаних функціонально-особистісного і структурно-особистісного ресурсів, що виявляються у рівні розвитку основних (когнітивного та діяльнісного) і підтримуючих (мотиваційного, емоційно-вольового та ціннісно-рефлексивного) компонентів, що дозволяють керівнику впевнено реалізовувати управлінські функції адекватно ситуації.

При формуванні складу і змісту професійної компетентності майбутнього керівника навчального закладу слід мати на увазі, що кожна компетенція має когнітивну (знання і розуміння), діяльнісну (практичне і оперативне застосування знань) і мотиваційно-ціннісну (цінності як органічна частина способу сприйняття і життя з іншими людьми в соціальному контексті) складові [1].

Зазначимо, що загалом термін «професійна компетентність» вживається для оцінки професійних станів особистості. Є декілька визначень терміну «професійна компетентність педагога». Це пов'язано, насамперед, із широтою його змістовних характеристик, котрі об'єднують такі поняття, як «професіоналізм», «професійна кваліфікація» тощо. Професійна компетентність педагога не обмежується вузькими професійними функціями. Тому в широкому аспекті – це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей учителя, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність педагогічної діяльності [9, с.49].

Вважаємо, що ключова компетентність визначається як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, які здатні ефективно розв'язувати відповідні проблеми. Загальногалузеві компетентності набуваються студентом протягом засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої програми на всіх курсах вищого навчального закладу. Предметні компетентності розвиваються впродовж вивчення різних навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі.

На нашу думку, компетентність майбутнього керівника навчального закладу має інтегративну природу, адже її джерелом є різні сфери культури (духовної, громадської, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної тощо), вона вимагає значного інтелектуального розвитку, включає аналітичні, комунікативні, прогностичні та інші розумові процеси. Компетентність включає екологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну, етичну та інші складові змісту підготовки та передбачає нарощування знань, умінь, досвіду професійно-особистісного саморозвитку творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення. Так, прикладом ключових компетентностей є здатність працювати в команді, розв'язувати конфлікти, застосовувати інформаційні й комунікаційні техно-

логії, творчість і винахідливість, здатність застосовувати знання й технології тощо.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. З огляду на сказане, сутність змісту професійної компетентності майбутнього керівника навчального закладу включає такі напрями управління: навчальний заклад як соціальна система, здійснення функцій управління відповідно до традиційної теорії управління закладом освіти, особливості управління навчальним закладом в умовах ринкових відносин, спрямованість на розвиток педагогічної системи навчального закладу, опанування інновацій, створення оригінальної освітньої практики. Особливу роль у процесі навчання студентів магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» відіграє управлінсько-педагогічна підготовка, що передбачає оволодіння обсягом знань з управління, економіки, психології, педагогіки. Одним із шляхів оновлення змісту розвитку професійної компетентності майбутнього керівника навчального закладу відповідно до сучасної освітньої політики, інтеграції України до європейського та світового освітнього простору є запровадження компетентнісного підходу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні методики формування професійної компетентності майбутніх управлінців навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника. – Х.: Вид. гр. «Основа», 2007. – 176 с.
2. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: [моногр.] / Лідія Іванівна Даниленко – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.
3. Єльнікова Г.В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу / Г.В.Єльнікова // Теорія та методика управління освітою. Київ, 2010. №4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.uuo.edu.ua/docs/4/10elneel.pdf>.
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://uk.wikipedia.org/wiki>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Законодавство України про освіту. Збірник законів. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 159 с.
6. Зелюк В. Професійна компетентність керівного складу вищого навчального закладу: теорія та практика / Віталій Зелюк // Наукові записки ПОППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника, Полтава, 2012. – С. 3-8.
7. Мармаза О.І. Система підвищення функціональної компетентності керівників загальноосвітніх закладів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. І.Мармаза – К., 1998. – 252с.
8. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами : [навч. посіб.] / В.І.Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
9. Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник для студентів, викладачів, учителів /За ред. В.М.Грицькової. – Х.: Видавник Шуст А.І., 2000. – 252 с.
10. Равен Дж. Компетентність в сучасному обществe: выявление, развитие, реализация: пер. с англ. / Джон Равен. – М.: «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
11. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: [моногр.] / Т.М.Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.
12. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року, №347/2002 «Про національну доктрину розвитку освіти» [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <zakon.rada.gov.ua/go/347/2002> – Загол. з екрану. – Мова укр.
13. Троєльнікова Л. О. Сучасний стан менеджменту професійної діяльності керівних кадрів [Електронний ресурс] / Л. О. Троєльнікова. – Режим доступу: http://www.knukim.edu.ua/articles_troyelnikova.htm.
14. Теоретико-методичні основи підготовки керівників до оцінювання результатів діяльності загальноосвітнього навчального закладу: монографія / [Єльнікова Г.В., Куценко В.І., Маслов В.І. та ін.]; за ред. Г.В.Єльнікової. К.: УМО. – 2012. – 240 с.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2016 р.

Попадич Елена

кандидат педагогических наук, доцент

Мордяк Ярина

магистр специальности «Педагогика высшей школы»

кафедра педагогики и психологии

Государственное высшее учебное заведение

«Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО РУКОВОДИТЕЛЯ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ В НАУЧНЫХ ПОДХОДАХ

В статье исследована проблема развития профессиональной компетентности будущего руководителя учебного заведения в научных подходах; проведен анализ понятий руководитель учебного заведения, компетентность, профессиональная компетентность и др.; предложено определение понятия «профессиональная компетентность будущего руководителя учебного заведения»; рассмотрены научные разработки отечественных и зарубежных ученых профессиональной компетентности руководителя учебного заведения в современной системе образования; проанализировано содержание отдельных моделей управленческой компетентности руководителя учебного заведения.

Ключевые слова: педагог, руководитель учебного заведения, компетентность, профессиональная компетентность, современная система образования.

Popadych Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor

Mordyak Yarina

Master Degree Student of «Pedagogy of a Higher School» Speciality

Department of Pedagogy and Psychology

Sate Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»,

Uzhhorod, Ukraine

PROBLEM OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE FUTURE MANAGER OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION IN SCIENTIFIC APPROACHES

In terms of expanding the functions of educational systems in particular the humanization of education, vocational and personal development of the staff at educational establishments, the highly qualified teachers are needed. In the article the problem of professional competence of the future head of the institution in scientific approaches has been research; the concepts of school managers, their competence, professional competence, etc. has been eanalysed; the definition of «professional competence of a head of institution» has been proposed; scientific development of domestic and foreign scientists has been reviewed to assess the professional competence of a head of institution in the modern education system; the contents of some models of management, the competence of a head of institution have been analyzes; we have found found that the professional competence of a manager is a combination of theoretical knowledge, practical skills, experience, personal qualities, dialectical course which provides the efficiency and effectiveness of educational activities.

Key words: teacher, school leaders, competence, professional competence, modern education system.